

Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område landskapsutveckling

Högstadieskolgårdar

Riktlinjer för planering och projektering

Hanna Seger

Examensarbete 15 hp
Landskapsingenjörsprogrammet
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2011

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område landskapsutveckling

Titel: *Högstadieskolgårdar- Riktlinjer för planering och projektering*
Engelsk titel: *Upperschool schoolyards- Guidelines for planning and design*

Hanna Seger

EX0361 - Examensarbete för landskapsingenjörer, 15 hp
Ämne landskapsplanering
Nivå G2E
Landskapsingenjörsprogrammet

Handledare: Åsa Bensch SLU, LTJ- fakulteten, Landskapsutveckling
Examinator: Tim Delshammar SLU, LTJ- fakulteten, Landskapsutveckling

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2011
Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Nyckelord: högstadieskolgårdar, skolgårdar, riktlinjer, ungdomar, utemiljö

Online publiciering: <http://epsilon.slu.se/>

Omslagsbild: *Sätofta skolan* av Hanna Seger
Alla bilder och figurer tillhör författaren om inte annat anges.

Förord

Det här är ett examensarbete utfört inom landskapsingenjörsprogrammet på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp med inriktning landskapsplanering vid fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Det omfattar 15 högskolepoäng och är skrivet på c-nivå. Handledare har varit Åsa Bensch och examinator Tim Delshammar.

I detta arbete har jag besökt skolor och på skoltid lämnat ut enkäter till elever som går på högstadiet. Jag vill härmed ge ett stort tack till rektorer och lärare vid de undersökta skolorna, utan er hjälp med samordning och överseende för "stulen lektionstid" hade undersökningen inte varit genomförbar. Särskilt tack till: Staffan, Pernilla, Ebon, Susanne och elevrådsordförande Axel på Söndrebalgs skola för ert engagemang och fina insatser. Anna på Sätöfta skola, som ihärdigt samlade ihop så många elever som möjligt och visade mig runt och berättade om skolan. Högstadielärarna på Rosengårdsskolan, särskilt Lars för samordning, skjuts, rundvisning och utskrift av enkäter. Framförallt ett stort tack till alla elever som ansträngde sig och svarade på enkäten och kom med värdefulla synpunkter, både på papper och i diskussioner. Jag vill även ge ett stort tack till min handledare Åsa Bensch för bra diskussioner, stöd och råd.

Sammanfattning

Inga riktlinjer från statligt håll finns för Sveriges skolors skolgårdar. De kan vara hur små eller stora som helst och de kan vara hur innehållsrika eller innehållslösa som helst eller inte ens existera. Högstadieskolor är ett relativt outforskat ämne som inte har getts något stort utrymme i forskning om elever och deras skolgårdar. Deras utemiljö bör dock inte vara mindre viktig för det och just skolgårdar är en av Sveriges mest eftersatta utemiljöer. För att skolan ska kunna ge en fysisk miljö som är stimulerande för lärande och utveckling och som främjar fysisk aktivitet krävs det en genomtänkt planering av den i både skola och på skolgården. Skolgården har tidigare reglerats från statligt håll och det har påverkat skolgårdarnas utseende genom tiden. Jag har försökt se vad som kan vara lämpligt att ta hänsyn till från tidigare utformningar av skolgårdar vid planering av nya. Utöver det lyfts andra viktiga aspekter fram att ta hänsyn till för att skapa en bra utemiljö för högstadieelever. En enkät, intervjuer och en kortare litteraturstudie är de metoder som använts för att få fram några grova, enkla riktlinjer för projektering och planering särskilt anpassad för högstadieskolgårdar. Hela studien har lett fram till, både från undersökningarna och litteraturen, att det behövs mer växtlighet, sociala mötesplatser, fler roliga sittplatser, mer möjlighet till fysisk aktivitet och mer rumsbildande miljöer för att eleverna ska trivas ute på skolgården.

Innehåll

1 Inledning 1

- 1.1 Syfte och mål 2
- 1.2 Material och metod 2
  - 1.2.1 Val av skolor 2
  - 1.2.2 Litteraturstudie 3
  - 1.2.3 Enkäten 4
  - 1.2.4 Intervjuer 4
  - 1.2.5 Avgränsningar 4

2 Litteraturstudie 6

- 2.1 Bakgrund 6
  - 2.1.1 Tankar som har funnits om skolgårdens betydelse och utformning 6
  - 2.1.2 Hur har skolgårdar sett ut genom tiden 9
- 2.2 Skolgårdens betydelse 10
  - 2.2.1 Lärande och utveckling 10
  - 2.2.2 Elever och platsidentitet 10
  - 2.2.3 Skolgårdens funktion 11

3 Resultat från undersökningar 12

- 3.1 Beskrivning av de tre skolgårdarna 12
  - 3.1.1 Söndrebalgs skola 12
  - 3.1.2 Rosengårdsskolan 13
  - 3.1.3 Sätöfta skola 14
- 3.2 Enkäten 15
- 3.3 Öppen gruppintervju 21
- 3.4 Öppen telefonintervju 22

4 Diskussion 23

- 4.1 Vilka tankar och trender har påverkat dagens utformning 23
- 4.2 Eleverna och deras skolgårdar 24
- 4.3 Metoddiskussion 26

5 Slutsats 27

- 5.1 Viktiga aspekter 27
- 5.2 Riktlinjer för projektering av högstadieskolgårdar 28
- 5.3 Vidare studier 29

7 Bilagor

- 7.1 Öppen gruppintervju
- 7.2 Öppen telefonintervju
- 7.3 Enkäten

1 Inledning

Sedan jag själv gick på högstadiet i lilla orten Hjärnarp i nordvästra Skåne har jag varit intresserad av vad som omger mig och mina medmänniskor. Jag var aktiv som elevskyddsombud, i elevråd, i ungdomsråd och ombyggnadsgrupper tills jag tog studenten. Frågor som rör den fysiska miljön har alltid varit sporrande för mig och jag vill hela tiden förändra och göra det bättre. Något som hängt kvar sedan jag gick i högstadiet är hur tråkig både inne- och utemiljön var där. Skolan var förhållandevis nyrenoverad vilket var frustrerande i sig för den var ju "färdig" och det fanns inte mycket att anmärka på, mer än att den var väldigt tråkig. Tanken och frustrationen över högstadieskolgårdar och skolgårdar i allmänhet har varit med mig sedan dess och eftersom mitt framtida yrke som landskapsingenjör kan ge mig möjlighet att genomföra förändringar inom detta område kändes det självklart att skriva mitt examensarbete i ämnet. Dels för att jag själv vill lära mig mer om ämnet och dels för att jag vill uppmärksamma det för andra.

Den generella bilden av skolgårdar blev efter olika kampanjer och projekt på 1970-talet att Sveriges skolgårdar är "asfaltsöknar som man borde göra något åt" (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 39 -38) en bild jag tror lever kvar. Många förbättringar har gjorts sedan slutet av 70-talet men ändå förekommer det på nyrenoverade skolor att en asfaltsöken (alternativt markstensöken) är återanlagd med nyare material och med ett fåtal träd och buskar. Det är ibland utemiljöer som kanske passar bättre på en varuhusparkering än på en skolgård där barn och ungdomar vistas cirka åtta timmar om dagen i nio år, ofrivilligt, där det är tänkt att de ska få stimulans för utveckling och lärande (Lgr11 2011). Skolgårdarna med sina ofta sterila utformningar är en av Sveriges mest eftersatta utemiljöer. Som sagt har det dock hänt en del och attityden kring skolgårdens betydelse har ändrats bland skolledarna, år 2000 ansåg 97 procent av dem att utemiljön har mycket eller ganska stor betydelse för eleverna. (Björklid 2005)

Sedan Skolöverstyrelsen 1991 ersattes med Skolverket och statliga anvisningar och rekommendationer om skolornas utformning gällande byggnader, inne- och utemiljöer slutade ges ut, finns det inte längre några regleringar för hur en skolgård ska eller får se ut (Lindholm 1995). Mattias Magnusson och Charlotte Delaryd (2011) skriver till exempel i sin artikel *Skolgårdarna krymper i Stockholm* att det inte finns något minimikrav för hur många kvadratmeter per elev en skolgård måste ha. Detta är förvånansvärt eftersom det betyder att en skola inte ens behöver ha någon skolgård, något som inte är helt ovanligt gällande många nystartade friskolor i centrum av städer. Stefan Hult, branschsamordnare för skolfrågor på Arbetsmiljöverket säger i samma artikel att de har reagerat när de hittat skolor som inte har någon skolgård alls och att det är en brist att tydliga direktiv saknas. Han säger att de för en fortlöpande dialog med skolverket kring ämnet. Politiker i Uppsala har även uppmärksammat problemet och vill själva införa en norm med ett minimikrav vid nybyggnation av skolor i kommunen. 20 kvadratmeter skolgård per elev i innerstan och 40 kvadratmeter per elev i ytterområdena är deras förslag, något som antagligen inte är möjligt i alla tätbebyggda städer. (Magnusson & Delaryd 2011)

Ytterligare en aspekt på skolgårdens betydelse mer än storleken och den estetiska, är det ökande stillasittandet hos barn och ungdomar. Professorerna Lars-Magnus Engström och fil dr Bengt Larsson (2011) framhåller i artikeln *Barns idrott ska inte vara en klassfråga* att skolan bör ta betydligt större ansvar för att ungdomar fysiskt aktiverar sig och kommer ut. De menar att alla inte har råd att gå med i idrottsföreningar och eftersom det spontana idrottandet har minskat ser de en tendens till att många av ungdomarna med lågutbildade föräldrar och dålig ekonomi istället blir fysiskt inaktiva med folkhälsoproblem som diabetes, fetma och benskörhet som följd.

En hel del forskning har bedrivits och bedrivs om utemiljön på skolor för de lägre åldrarna och förskolor, renodlade studier om högstadiutemiljön är däremot svåra att hitta. Vid kontakt med Malmös stadsbyggnadskontor där jag bad att få prata med någon som projekterar eller har

projekterat skolgårdar (jag nämnde aldrig specifikt högstadieskolgårdar) fick jag genast namn och telefonnummer till en kvinna som skulle kunna hjälpa mig. När jag sedan ringde upp henne visade det sig att hennes område var förskoleskolgårdar och skolgårdar för de lägre åldrarna, varefter jag blev vidare-slussad. En intressant händelse som kanske speglar en omedveten bild om att skolgårdar för de lägre åldrarna är betydelsefulla medan tanken på att det skulle handla om högstadieskolgårdar inte ens fanns där.

1.1 Syfte och mål

Målet med den här studien är att utarbeta enkla riktlinjer för projektering av högstadieskolgårdar med hjälp av litteratur, undersökningar och mina egna kunskaper från landskapsingenjörsprogrammet. Viktigast är dock att få reda på hur ungdomar vill ha sin skolgård och varför skolgårdarna ser ut som de gör, vilka tankar har format gestaltningen och vilka funktioner har skolgården getts?

Frågeställningar

Vilka tankar och riktlinjer som finns och har funnits om skolgården verkar relevanta att ta hänsyn till vid projektering och planering av högstadieskolgårdar?

Vad vill högstadieelever helst ha på sin skolgård och hur vill de att den ska se ut?

Går det att komma fram till enkla riktlinjer som kan användas vid planering och projektering av högstadieskolgårdar och vilka är de i så fall?

1.2 Material och metod

Materialet som är underlaget till slutsatsen och diskussionen i det här arbetet består av en litteraturstudie i mindre omfattning, en enkät och tre kompletterande öppna intervjuer, två av dem av elever i grupp och den tredje en öppen telefonintervju med Emma Pålsson, skolgårdsinspiratör på Malmö stad. Enkäten genomfördes bland högstadieelever från sjuan till nian på tre olika skolor i Skåne.

1.2.1 Val av skolor

Det främsta intresset vid val av skolor var att hitta olika typer av skolor. Inte främst för att kunna jämföra svaren från de olika skolorna och miljöerna utan för att kunna få ett relativt bra medelsvar på frågorna som ställs i enkäten. Läget sett ur olika aspekter som skolans geografiska läge (främst vilka miljöer som omger skolan, inte var i landet de ligger), socialt och ekonomiskt läge samt om de ligger i en stor/ liten stad eller på landsbygd eller i en by spelade därför roll. Tanken var från början att fyra skolor skulle ingå i undersökningen, efter en tid verkade det lite väl omfattande då materialet som kommit fram från de tre hittills undersökta skolorna kändes tillräckligt. Skolornas omgivningar och skolgårdar beskrivs närmare under resultatdelen med text och fotografier. Endast skolor i

Skåne har undersökts, detta enbart på grund av praktiska skäl. Varför det blev just dessa skolor och inte andra med liknande förhållanden beror på att jag inte hade något

Bild 1: De röda markeringarna visar var i Skåne skolorna ligger. (maps.google.se)

särskilt att utgå ifrån mer än mina begränsningar i tid och ekonomiska resurser. Jag valde därför skolor där jag känner någon lärare eller rektor och en av dem har jag själv gått på.

Den första skolan som valdes var Söndrebalgs skola i Hjärnarp i nordvästra Skåne. Det är en liten skola i en liten by på landsbygden med två parallellklasser i årskurserna 0-9. Den största närmaste orten är Ängelholm som är en stad med mellan 30 000 till 40 000 invånare, belägen en mil söder om Hjärnarp. Runt år 2000 genomfördes en omfattande om- och tillbyggnad av skolan, och sedan dess har skolan haft högstadium. Det var även då den aktuella utemiljön anlades.

Den andra skolan som valdes var Rosengårdsskolan som ligger i en av de centrala delarna av Malmö, en stad med ca 290 000 invånare. Av de som bor i området har större delen utländsk och annan kulturell bakgrund än till exempel i Hjärnarp där fler har traditionell svensk kulturell bakgrund. I valet mellan skolor med olika förutsättningar är detta en mycket intressant aspekt att väga in. Rosengårdsskolan har även ofta varit aktuell i sammanhang då elevers studieresultat diskuteras, både på lokal och nationell nivå, och har ofta varit bland de sämsta i landet. Det finns till och med åsikter om att den borde läggas ner på grund av detta. I dessa sammanhang tas det dock sällan hänsyn till att dessa elever måste jobba hårdare eftersom många av dem inte har svenska som modersmål.

För att få en kontrast dels mot Rosengårdsskolan i centrum av Malmö med mångkulturell elevsammansättning, dels mot landsbygdsskolan Söndrebalgs skola i Hjärnarp, var målet att få tag på en skola med ett annat geografiskt läge, bättre studieresultat och andra sociala förhållanden. Bjärehovsskolan i Lomma har fått utnämningar som prisat deras verksamhet och Lomma är en av Sveriges rikaste kommuner. Det är en mindre ort, dock inte särskilt långt ifrån Malmö, vilket ger skolan och skolgården en annan slags omgivning än de tidigare nämnda. Efter ett flertal försök att få tag på rektorn på skolan, lämnades denna skola därhän och istället kom Sätöfta in i bilden.

Sätöfta skola är även den en skola med gott rykte och har en del elever som inte geografiskt tillhör rektorsområdet men ändå går där. Den ligger söder om Höör, en ort med ca 15 000 invånare, inte långt ifrån Ringsjön. Högstadiesbyggnaden är nybyggd, utemiljön är nyanlagd sedan cirka två- tre år tillbaka och skötseln av den har ännu inte gått från byggtreprenadens garantiskötsel över till kommunen, men ska göra det under året tror rektorn. Eleverna vid Sätöfta tillhör troligen normal till hög medelklass. Skolan ligger avskild från någon större by eller stad och det som främst omger skolan är skog, gles bebyggelse och någon kilometer bort ligger Ringsjön.

1.2.2 Litteraturstudie

Litteraturstudien ska ge en kortfattad bakgrund om vilka tankar som har dominerat i skolgårdssammanhang i allmänhet, dock har jag försökt hålla fokus borta från tankar kring utemiljön för de lägre åldrarna. Studien ska även ge en kortfattad beskrivning av vilka aktuella teorier, tankar och forskningsresultat om ämnet som finns idag, relaterade till högstadium/ ungdomar och deras skolgårdsmiljö. För att hitta litteratur i ämnet gjordes först sökningar i SLU:s bibliotekskatalog, där det förväntades finnas mest resultat eftersom forskning och studier inom dessa områden (miljöpsykologi, gestaltning och skolgårdar) oftast kommer från SLU. Sökord som användes var; *högstadieskolgårdar*, *ungdomars utemiljö*, *skolgårdar*. Sökningar i internationella databaser genomfördes också och då var sökorden; *schoolyards*, *highschool*, *upperschool schoolyards*.

Via litteratursökningarna i de olika databaserna hittades ingenting av relevans. På Alnarps bibliotek hittades intressanta doktorsavhandlingar bland annat Petter Åkerbloms *Att lära av trädgård* (2005) och efter ett besök på Lomma bibliotek fanns även Pia Björklids bok *Lärande och fysisk miljö* (2005) med bland den intressanta litteraturen. Efter diskussioner och tips från studiekamrater adderades ytterligare ett par böcker, dock många med fokus på skolgårdar och miljöer för de lägre åldrarna.

Endast ett fåtal av böckerna har använts till litteraturstudien. Möjligheten att utöka litteraturstudien hade troligen inte varit något problem om andra aspekter som till exempel människors behov av natur, stimulerande miljöer och liknande hade vägts in. Detta har dock inte gjorts i denna studie.

1.2.3 Enkäten

Enkäten är delad i två delar, den ena delen handlar om hur eleverna tycker om sin skolgård idag och den andra delen handlar om hur de skulle vilja att den var. Delarna är inte tydligt skilda från varandra. För att få en bild av varför eleverna tycker som de tycker och lättare förstå svaren om deras skolgård, studerades utseende och utformning av dessa i samband med besöken vid utlämning av enkäterna. Målet var att frågorna skulle vara så konkreta som möjligt för att eleverna skulle ha lätt att svara på dem. På vissa frågor beskrivs exempel och på vissa andra finns det ikryssbara alternativ. Vid vissa av besöken medtogs även trädgårdsböcker för att eleverna som var intresserade skulle få inspiration till sina tankar. Vid undersökningstillfällena åkte jag till skolorna och lämnade ut enkäten själv. Jag presenterade mig, berättade varför jag skulle göra undersökningen och förklarade innehållet av enkäten. Frågan "var tar du vägen/ vad gör du på rasterna?" finns inte med i enkäten även om det kan tyckas vara en relevant fråga när det handlar om skolgårdens utformning. Denna fråga valdes medvetet bort för att få eleverna att fokusera mer på skolgården och undvika svar om att eleverna mest spenderar rasterna inomhus, vilket troligen är fallet.

1.2.4 Intervjuer

Gruppintervjuer genomfördes på två av de tre besökta skolorna, Sätöfta och Söndrebalg. Där var det lättast att samla ihop en mindre grupp elever för diskussion. Underlaget, det vill säga intervjufrågorna, baserar sig på enkätens frågor och kompletterande frågor som inte finns med i den till exempel frågan om var eleverna tar vägen på rasterna. Andra generella frågor kunde även tas upp här och jag som intervjuare hade möjlighet att ställa följdfrågor och resonera med eleverna.

En öppen telefonintervju genomfördes med Emma Pålsson från Malmö Naturskola och skolgårdsinspiratör på Malmö stad, som är med och driver det pågående projektet *Gröna skolgårdar* i Malmö. Ett projekt som ska ge tolv skolor en ny skolgård med hjälp av nya metoder. Projektet är ett samarbete mellan Serviceförvaltningen, Malmö Naturskola, Barn i stan i Malmö och Sveriges lantbruksuniversitet SLU. I projektet ingår även en renodlad högstadieskolgårdsstudie. Mer om projektet finns att läsa på den här bloggen:

http://schoolground.blogspot.com/2011_03_01_archive.html

och Malmö stads hemsida:

<http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-Miljo--hallbarhet/4-6-2010-Atta-miljoner-till-grona-skolgardar.html>

Efter samtal med Malmö stadsbyggnadskontor i sökande efter någon som projekterar högstadieskolgårdar, nådde jag till slut Emma. Hon är lärare i grunden och har därefter studerat miljöpsykologi inom *natur, hälsa och trädgård* vid SLU, Alnarp. I och med projektet ansåg jag henne mycket lämplig som intervjudeltagare. För att för att kunna se hur elevernas och Emmas svar skiljer sig åt eller liknar varandra utgick intervjufrågorna till större del från samma frågor som i enkäten, men med modifikation.

1.2.5 Avgränsningar

Jag har försökt att inte komma in för mycket på utformning av skolgårdar för de lägre åldrarna och varit försiktig med att jämföra det jag läst om det med utformningen för högstadium, på grund av ålderskillnaden mellan förskolebarn och högstadieungdomar. Fokus ligger inte heller i att förstå vikten av en stimulerande fysisk (materiell) och psykisk (immateriell) miljö utan det är förutsatt i detta arbete att sådana miljöer är viktiga. De teorier och aspekter som ändå lyfts upp i arbetet, främst i litteraturstudien, är till för att styrka de slutliga riktlinjerna och ge dessa en vetenskaplig

förankring. Avgränsningen i själva enkätundersökningen är att jag valt att genomföra den på endast tre skolor och att jag på varje skola endast gett ut den till tio elever från varje årskurs, vilket aldrig kan ge en generell bild för vad alla elever skulle vilja ha. Förhoppningen var att det ändå ska kunna ge en grov bild över hur det skulle kunna vara. Intervjuerna kompletterar enkäten men genomfördes inte på alla tre skolor av praktiska skäl.

2 Litteraturstudie

2.1 Bakgrund

2.1.1 Tankar som har funnits om skolgårdens betydelse och utformning

Första dokumentationerna som handlar om skolors utformning och dess utemiljöer är från andra halvan av 1800-talet. År 1865 ges de första *Normalritningar för folkskolebyggnader* ut. Dessa ritningar kom från Kongl. Öfver- Intendents-Embetet, för att dels ge inspiration och hjälp åt de, inom detta område, ofta kompetensfattiga landsortskommunerna men också för att skapa en viss kvalitet och standard på de svenska folkskolornas utseende och funktion. Denna typ av statliga anvisningar för skolbyggnader och utemiljöer i dess helhet har getts ut från 1865 till 1979, sista samlingen anvisningar hette *Skolhushandboken*. Fram till år 1992 gavs en del mindre råd från utredningar ut men inte i samlad form som tidigare. I och med regeringsskiftet 1991 förändrades mycket av skolväsendet, Skolöverstyrelsen som stått för de tidigare utredningarna lades ner och ersattes av Skolverket. Genom tiden har beskrivningarna och tankarna förändrats och så även betydelsen och användningen av skolornas utemiljöer. Här följer nu en beskrivning av hur det från statligt håll getts riktlinjer för och tänkts kring miljöerna utanför skolbyggnaderna. (Lindholm 1995)

År 1865

1865 års ritningar och instruktioner beskriver mest helheten på var skolan skulle vara belägen och hur den skulle passa in i befintlig bebyggelse men inte direkt några detaljerade ritningar eller förslag på hur det exakt skulle se ut. I den första folkskolestadgan från år 1842 förordas trädgårdsundervisning och år 1865 infördes trädgårdsskötsel vid folkskoleseminarierna. Om dessa utrymmen avsedda för odling och trädgårdsskötsel står det beskrivet i anvisningarna från 1865. Dels beskrivs "planteringen" som en plantering av träd, buskar och blommor där syftet främst var att lära barnen att plantera, driva upp plantor och hålla ordning. En sådan plantering "... må för dess uppfostrande inflytande aldrig saknas i skolhusets närhet. Träden bidraga äfven med sin skugga att hålla luften sval och mildra sommarhettan." (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 7). Där skulle också finnas ett "jordland" där främsta syftet var att hushålla läraren med grönsaker och frukt men också att lära barnen ta hand om det på ett ansvarsfullt sätt. Utöver dessa odlingar beskrivs även gårdsplanen, en lekplats med tak och gymnastikredskapens placering. (Lindholm 1995)

År 1878

I nästa reviderade upplaga av normalritningar som utkom 1878 ingår både fler ritningar och mer detaljerade beskrivningar. Bland annat lekplatser och trädgårdar gavs genom mer detaljerade beskrivningar större tyngd. Gymnastikredskapen på lekplatsen beskrivs till exempel såhär:

"Bland gymnastikapparaterna borde ej på någon lekplats saknas den s. k. springbommen (rörlig) å vilken alla de hufvudsakligaste formerna av gymnastikens bundna rörelser (hoppning med och utan stöd, klättring, armhäfning och balancerings) kunna utföras." (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 10).

År 1890

1890 utkom *Normalritningar för folkskoleträdgårdar*, dessa ritningar gavs ut av Stiftelsen Lars Hiertas Minne, som en del i *Normalplanerna för undervisning* (undervisningsplaner) och inte i de statliga anvisningarna *Normalritningar för folkskolebyggnader* (byggnads- och anläggningsplaner). På dessa fyra ritningar visas hela skolområdet med byggnaderna. På ritningarna finns växtlistor och till dokumenten kom även en läroplan och anvisningar om hur trädgårdsskötselundervisningen skulle ske. I verkligheten var trädgårdsundervisningen kanske inte så omfattande, kompetensen och tiden

som krävdes för att undervisa i allt som ingick i läroplanen fanns troligtvis inte ute på de flesta folkskolor i landet. (Lindholm 1995)

År 1920

Normalritningar till skolanläggningar för folkskolan utkom från staten år 1920. De har då bytt namn till att kallas skolanläggningar och inte bara skolbyggnader. Ritningarna är betydligt fler och mer omfattande än tidigare och innehåller både plan och perspektivritningar. En specialgrupp var sammansatt för att reda ut underlaget till de nya planerna och utvalda arkitekter ritade sedan ritningarna som skulle vara geografiskt anpassade till olika delar av landet och passa väl in med omgivningen. Skolgården har nu fått en större betydelse och är inte längre avsedd att bara finnas till för trädgårdsundervisning. Lekplatsen som inte var en del tillhörande undervisningen i den bemärkelse som trädgården, fick för första gången ett eget kapitel. Vikten av detta lekutrymme i både tid och rum poängterades därmed. Hur ritningarna skilde sig i utformning efter den geografi de var tänkta till, var tydlig genom att i Sydsverige ha skolhus och byggnader lika den typiska Skånelängan, i Norrland mer likt fäbodarna med skog omkring, medan det t ex i Södermanland var större herrgårdsliknande hus och anläggningar därtill som föreslogs. (Lindholm 1995)

År 1944

Nästa upplaga anvisningar kom 1944 och dessa skiljer sig på flera sätt från 1920-års upplaga. "Anläggningar" är inte längre ett ord som finns med i titeln, utan anvisningarna är tillbaka till att huvudsakligen gälla byggnaderna. Det är också den enda upplagan som inte utges i samband med en ny undervisningsplan. Ingenting nämns om skolträdgårdar eller lokalisering av skolorna. Kungl. Maj:t anbefallde år 1941 Skolöverstyrelsen att "*meddela anvisningar rörande handläggning av ansökningar om byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ...*" (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 30), vilket troligen var orsaken till att enbart anvisningar för skolhusen utkom och inte dess omgivningar och utemiljöer. Skolöverstyrelsen var i behov av nya anvisningar för att staten lättare skulle kunna handlägga ansökningar om byggnadsbidrag. Det kan också ha varit så att den funktionalistiska andan genomsyrade de nya planerna och utrymmen som ansågs överflödiga utan praktisk funktion togs bort från anvisningarna som till exempel skolträdgårdarna. Gunilla Lindholm (1995) menar dock att det är vanskligt att dra slutsatser av utelämnandet av trädgårdar då idealet fortfarande kan ha funnits kvar i stor grad. Lekplatsen behåller dock sitt kapitel men huvudsyftet är främst att ge plats för skolidrotten. Formen som beskrivs här börjar likna den skolgård som den därefter sett ut under väldigt lång tid efter dessa planer gjordes. Sådär står det i 1944 års anvisningar:

"Lekplaner skola hava soligt läge och i möjligaste mån vara skyddade för de vindar, som på platsen i fråga äro mest besvärande. Vid större skolanläggningar böra skilda lekplaner finnas för små- och förskola. Lekplan bör, därest särskild idrottsplats icke finnes i anslutning till skolanläggningen, hava en storlek av 10-15 m² per barn. ... Det är fördelaktigt, om utom lekplanen finnes en gräsplan med måtten 20,0 x 40,0 m för utegymnastik. Å skolgården bör om möjligt finnas en 60,0 m bana för löpning samt ansatsbanor och hoppgröpar för höjd- och längdhopp." (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 31)

År 1950

1950 kom den nya riksdagen med ett principbeslut om en obligatorisk nioårig skola. Med det beslutet hamnade skolväsendet i en ny situation och nya anvisningar och bestämmelser om skolornas utformning var på sin plats. Några nya normalritningar var det inte fråga om utan anvisningarna handlade mycket om planeringen av arbetet. Om lekplanen nämns dock en del. Den skulle vara, mot bostadsområden och bebyggelse, avskärmad med ett grönbälte av buskar och träd. Lekredskapen skulle vara strategiskt utplacerade så att barnen spred sig över hela platsen vid lek. Redskapen som förordades var ribbstativ för klättring, bollplank, labrynter och liknande. Skolgården i allmänhet skulle vara utformad så att platsens naturliga karaktär bevarades och bidrog till en trivsam miljö. Att det annars bara var lekplanen som det gavs riktlinjer för kan ha fått en avgörande

betydelse för skolgårdarnas utseende från 1955 och framåt menar Gunilla Lindholm (1995). Från och med denna tid så ingår inte längre utemiljön i de flesta planer (som förr oftast visade både byggnader deras omgivning) ritade av arkitekter, utan det är landskapsarkitektens roll, vilka inte heller verkade finna så stort nöje i att rita skolgårdar. (Lindholm 1995)

År 1970- 80

Under 1970- och 80-talet hände det en del i debatten om barns och ungdomars utemiljö. 1967 startade en statlig utredning om barns utemiljöer med tyngden på den fysiska miljön. Skriften som heter *Barns utemiljö* utkom sedan 1970 och var ett av underlagen till *Skolhushandboken* som är den sista samlade statliga skriften om anvisningar för skolbyggnader och dess utemiljöer, den utkom 1979. Anvisningar om skolornas utformning gavs dock ut fram till att Skolöverstyrelsen ersattes med skolverket 1991, men i flera mindre skrifter och inte i en samlad som tidigare. Psykologisk och pedagogisk forskning hade tidigare på 60-talet övertygat om att den psykosociala miljön spelar stor roll för barns och ungdomars utveckling. Den fysiska miljön skulle främja god trivsel och trygghet, någon annan funktion tillskrevs inte direkt den fysiska miljön. Efter den statliga utredningen som resulterade i *Barns utemiljö* blev läget dock ett annat. Och i både *Läroplanen för grundskolan 1980* och *Skolhushandboken* skrivs "miljö" med syftning på den fysiska miljön. (Lindholm 1995). Nedan beskrivs ovanstående skrifter mer utförligt.

Skriften Barns utemiljö

I *Barns utemiljö* som utkom 1970 skrivs det inget specifikt om skolgårdsmiljöer, skriften behandlar mest bostadsområden och andra områden där barn vistas. Den beskriver bilfria gång- och cykeltrafiksystem och precisa anvisningar på avstånd från bostadsområde till lekplatser och lekutrymme, det anges också precisa anvisningar om vad lekplatserna bör innehålla. Följderna av 1970-talets barnmiljöutredningar drev dock på frågor som rörde skolgården även om ämnet inte i någon vidare omfattning nämndes i *Barns utemiljö*. Till exempel utropade International Playground Association, IPA, 1979 till "skolgårdsåret" och 1980 utgavs råd och anvisningar för skolgårdar av Barnmiljörådet. IPA drev också en kampanj som kallades "Gör nå't!" riktad till lärare, föräldrar och kommuner. Den allmänna bilden blev därefter att skolgårdar är asfaltsöknar och att någon borde göra något åt det. Det hände dock inte så mycket då men debatten och frågorna kom igång. (Lindholm 1995)

Lgr 80

I 1980 års läroplan för grundskolan *Lgr 80* så nämns det i kursplanen för de naturorienterade ämnena att lågstadieelever ska odla växter och vårda djur och mellan- och högstadieelever ska bedriva försök med odling av växter och vård av djur i skolan och dess närhet. Vilket indirekt visar på en betydelse av utemiljön, det vill säga skolgården. Det finns ett avsnitt som handlar om samarbete med andra föreningar och verksamheter och där tas den fysiska miljön upp som en viktig del i barn och ungdomars lärande och utveckling, under underrubriken *Utemiljö* står det bland annat såhär:

"Det är viktigt att olika anläggningar inte enbart disponeras för organiserade verksamheter utan att de finns goda möjligheter (tid och åtkomlighet) för spontan verksamhet. Barns och ungdomars känsla för egna behov, deras kreativitet och egna uppslag bör kunna omsättas i verklighet någorlunda direkt om deras förmåga till egna initiativ skall utvecklas." (Lindholm 1995 avsnitt 1 s 42)
(Lindholm 1995)

Miljövård är ett ämne som ingår i kursplanen som också kan knytas an till aktiviteter på skolgården. Elevaktiva arbetssätt ges tyngd i *Lgr 80*, det innebär att lärarna ska trigga elevernas vetgirighet och ge dem möjlighet till egna uppslag och idéer.
(Lindholm 1995)

Skolhushandboken

För första gången i dessa sammanhang så nämns "utemiljö" som skolhusens omgivningar. Inom flera undervisningsområden skriver man om utemiljön som en resurs i undervisningen. I likhet med *Lgr 80:s "elevaktiva arbetssätt"* lägger *Skolhushandboken*, som utkom 1979 från skolöverstyrelsen, tyngd på att ge eleverna utrymme att påverka den fysiska omgivningen genom att delta i planeringsprocesser, skötsel av utemiljön på skolan med mera. Anvisningarna vad gäller utemiljön handlar mest om vilka aktiviteter som det skall ges utrymme för på skolgården och i utemiljön, och vilka krav det ställer på utemiljön, inga gestaltungsaspekter på utemiljön ges ut. (Lindholm 1995)

2011 års läroplan

Den gällande läroplanen har varit 1994 års läroplan fram till i år, 2011, då den nya läroplanen ges ut. Utifrån läroplanerna går det att se vilken betydelse som ges skolgården och vilka moment som planeras där. Det finns också moment som skulle kunna genomföras på skolgården om den gav förutsättningar för det. Dock syns det inga tydliga anvisningar i de nya kursplanerna för 2011 om odling eller annan verksamhet som kan genomföras på skolgården. I kursplanen för biologi årskurs 7-9 står det att det skall genomföras fältstudier och experiment samt att de ska titta på lokala ekosystem och så vidare, det är aktiviteter som kräver utevistelse där skolgården skulle kunna vara en plattform för detta. I kursplanen för hem- och konsumentkunskap årskurs 7-9 ingår att ge eleverna kännedom om "Hur man kan hushålla med och ta tillvara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet" (Lgr 11 2011 S 26), vilket skulle kunna betyda odling av grönsaker som livsmedel.

"Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper. Skolan ska sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen." (Lgr 11 2011 s 6)

Så står det i den nya läroplanen, ett stycke som inte fanns med i 1994 års läroplan. Detta är något som styrker skolgårdens betydelse som plattform för fysisk aktivitet. Vidare går det att läsa i riktlinjerna i den nya läroplanen att alla som arbetar i skolan ska hjälpas åt för att göra skolan till en bra miljö för utveckling och lärande. Elevernas vilja och förmåga till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska miljön ska uppmuntras. I målen ingår bland andra att eleverna ska visa respekt och omsorg för miljön runt omkring dem, både lokalt och i ett vidare perspektiv. (Lgr11 2011) Det som står i läroplanen från 1994 är liknande men lite tunnare på information om miljön som omger eleverna. Kursplanerna från 1994 har inte studerats.

2.1.2 Hur har skolgårdar sett ut genom tiden

Hur den egentliga utvecklingen av skolgårdarna blev skiljer sig inte drastiskt från anvisningarna och "normalplanerna" sett från Susan Paget och Petter Åkerbloms (Björklid 2005) analys av sex teman. Den här analysen sträcker sig dock inte lika långt bak i tiden som Skolöverstyrelsens anvisningar och "normalplaner", utan teman kännetecknar olika områden inom skolgårdens utveckling med början ca fyrtio år bakåt i tiden. Alla teman är inte kopplade till någon särskild tid under de fyrtio åren som är aktuella, vissa förekommer flera gånger och vissa mest en särskild period. Teman är 1. *Trädgårdsspåret*, 2. *Trafikspåret*, 3. *Lekspåret*, 4. *Miljöspåret*, 5. *Skolgården som fysisk miljö* och 6. *Pedagogiska spår*. (Björklid 2005)

1. Skolträdgårdsundervisning ingick länge i undervisningen vid folkskolan. Syftet var att lära barn och ungdomar att odla för det egna hushållet och nyttan. För skolgårdens utformning betydde det att det fanns ytor avsedda för odling.

2. I takt med att personbilstrafiken ökat, har det blivit självklart med plats för parkering, plats som ofta tas från skolgårdens yta. Förändringar för bättre säkerhet vid bland annat på- och avstigning påverkar också ofta skolgårdens yta negativt. Dessa förändringar började äga rum när det blev vanligt att ha personbil.

3. Leken har präglat skolgården under väldigt lång tid, och ett av de främsta syftena har länge varit att eleverna ska rasta av sig så de lättare kan koncentrera sig på lektionerna, därför har eleverna på rasterna ofta fått leka rätt fritt.

4. Miljöfrågor är också något som har påverkat skolgården och när mycket av miljöproblemen uppdagades på 1980-talet kom miljöarbetet igång även på skolorna. Det har handlat både om miljöförstöring, den fysiska miljön runtomkring och den fysiska miljöns betydelse för individers välbefinnande och hälsa. Skolgården har ofta varit en central del i detta arbete som pågått på många skolor från 90-talet och framåt.

5. Sedan skolöverstyrelsen ersattes med skolverket 1991 har inga fler statliga anvisningar om skolans fysiska inne- och utemiljö utgetts. Det förekommer dock en efterfrågan igen om riktlinjer till exempel på hur många kvadratmeter per elev en skolgård bör ha.

6. Att ha skolaktiviteter utanför skolan i barnen och ungdomarnas närmiljö är en metod för att använda pedagogik utomhus. Från 1990-talet har detta blivit mer förekommande än tidigare. (Björklid 2005)

2.2 Skolgårdens betydelse

2.2.1 Lärande och utveckling

”Dagens skola har både ansvar för att förmedla kunskaper och för att skapa, vårda och vidareutveckla de *förutsättningar* som behövs för olika slags lärande.” så skriver Petter Åkerblom (2005 s. 18) i sin doktorsavhandling *Att lära av trädgård*. Med förutsättningar menar han inte individuella förutsättningar utan organisatoriska och fysiska förutsättningar, som finns på alla platser och påverkar individer (Åkerblom 2005). Men förutom att skolan är en arbetsmiljö och en miljö för lärande är det också en miljö för barns utveckling och socialisation. Den fysiska och psykosociala miljön i skolan förmedlar även signaler om till exempel samhällets eller vuxnas värdering av dem och deras arbete. Om den fysiska miljön inte ges någon uppmärksamhet eller vikt av lärare och andra vuxna, känner barn och unga ofta som att de inte heller bryr sig om dem. För att åstadkomma en bra arbetsplats för eleverna gäller det att i så stor grad som möjligt skapa en stimulerande miljö som ger dem förutsättningar att utvecklas positivt enligt läroplanens mål. Inte bara fastna i att skapa en miljö där eleverna skyddas mot fysisk och psykisk skada. (Björklid 2005)

2.2.2 Elever och platsidentitet

Genom att känslomässigt bedöma vad en plats eller miljö används till, vem den är till för, om den kan tas i anspråk eller redan är upptagen, sorterar och kategoriserar individer sin omgivning och ger platser, miljöer och sig själva identiteter. Hur en individ avgör det ena eller andra beror till en del på kulturell tillhörighet eller bakgrund, till en annan del beror bedömningen på samtliga kvaliteter i den fysiska miljön (även ljud och andra upplevelser), det vill säga alla element den är uppbyggd av. Det beror dock inte bara på individen själv och de fysiska elementen, utan också på det sociala sammanhanget, vad andra gör på platsen och vilka som är där. (Titman 1994; Björklid 2005). I Wendy Titmans *Special places; special people* citeras Proshansky och Fabian med deras förklaring på vad platsidentitet är ”a substructure of the person's self-identity that is comprised of cognitions about the physical environment that also serve to define who the person is” (Titman 1994 s. 8)

För att utveckla platsidentiteter kan en bra väg vara att ha med elever i planeringsprocesser, när sedan förändringen skett kan de få en mer personlig relation till platsen.

Så här skriver Fredrika Mårtensson i *Många kojor och mycket spring – att planera med barns perspektiv* (Gröna fakta 3/2005 s. 1) "Miljön måste också vara attraktiv ur barns eget perspektiv. Design som direkt vänder sig till barn, som lekplatser eller andra lekfulla inslag i miljön, gör det lättare för barn att ta steget ut, hitta varandra och påbörja någon aktivitet". Visserligen skriver hon om barn men detsamma lär rimligtvis gälla ungdomar, att hitta något som lockar dem är nyckeln till att lättare få ut dem på skolgården.

"Mellanrum" är ett begrepp som i sammanhang om den fysiska miljön syftar på de miljöer som inte är avsedda till något särskilt men som barn ofta tar i anspråk. Det kan vara en korridor eller en gård, asfaltsyta eller dunge, så länge den inte har tillskrivits någon särskild funktion av någon. Ytor som dessa har ofta inte skapats för att fylla ett bestämt syfte, därför kan barn ge platsen ett eget syfte. (Björklid 2005)

2.2.3 Skolgårdens funktion

Skolgården kan ha olika betydelser och funktioner till exempel kan den användas som pedagogiskt hjälpmedel i undervisningen eller kan den fungera som ett ställe för rekreation och välbefinnande. För de yngre barnen poängteras också skolgården som en plats för leken och den sociala, emotionella och motoriska utvecklingen varav framförallt den sociala och emotionella kan relateras även till högstadieelever. Det är också flera författare som hänvisar till den symboliska betydelsen och att utformningen på skolgården visar hur de vuxna värdesätter eleverna eller elevernas utevistelse. Pia Björklid (2005) skriver om en studie genomförd av Skantze 1989, där högstadieeleverna sa om sin skolgård att de mest använde den till att sola på våren, i övrigt tyckte de att den var trist och sökte sig hellre till andra ställen utanför skolan. (Björklid 2005)

Att använda skolgården som ett pedagogiskt hjälpmedel kan dock utgöra en risk för att ta ifrån eleverna det frirum de har där. På skolgården finns ofta inga styrda aktiviteter eller funktioner och eleverna kan vara fria att vistas och göra som de vill (till vissa gränser). Genom att införa undervisning ute på skolgården kan ytan som eleverna vill vistas på krympa av psykiska skäl därför att de inte gärna spendera sin fria tid där det sker planerade aktiviteter och undervisning. Vilket i sin tur kan bidra med att skolgården känns liten. (Björklid 2005)

3 Resultat från undersökningar

3.1 Beskrivning av de tre skolgårdarna

3.1.1 Söndrebalgs skola

Söndrebalgs skola är en F-9 skola i Hjärnarp, ett litet samhälle vid Hallandsåsens södra fot. Skolan omges närmast av åkrar, fastigheter och lite längre bort bostadsområden, Hjärnarps centrum, skog och glesbygd. Skolgården består till stora delar av asfalt, oftast med mindre gräsytor närmast byggnaderna som kan ses på bild 2 och 3 nedan. Ett skolhus i vinkel delar högstadieskolgården i två delar, se bild 4, och varje årskurs har en egen ingång. Åttorna har en ingång på var sida om huset, en till "sjuornas skolgård" (bild 2) och en till "niornas skolgård" (bild 3). Eleverna har tillgång till en stor fotbollsplan med grus som syns i bild 5, en 60 meters löparbana i asfalt samt en hoppgröp i anslutning till den. Bild 6 nedan visar en cirkel där "tårtbitarna" förr bestod av bar jord, antagligen ett försök från projektörens sida att ge möjlighet till odling, cirkeln ligger dessutom utanför hemkunskapssalen.

till höger är åttornas ena ingång.

Bild 3: Söndrebalgs skola, niornas ingång.

Bild 4: Söndrebalgs skola, väg mellan den uppdelade skolgården. Huset till vänster är det som delar av gården.

Bild 5: Söndrebalgs skola, fotbollsplan och löparbana.

Bild 6: Söndrebalgs skola, cirkelform i gräsmatta, avsedd för odling?

3.1.2 Rosengårdsskolan

Rosengårdsskolan är även den en F-9 skola, men inne i centrala Malmö. På en sida av skolan ligger en gammal herrgård omgiven av ett grönområde och uppvuxna trädrader med hästkastanj, se till vänster i bild 11. De andra sidorna omges av bostads- och höghusområde och några öppnare ytor för sport. I närheten ligger även stora konstgräsplaner i anslutning till idrottsplatsen. Eleverna har tillgång till fotbollsplan och basketplan och grönytor tillräckligt nära för att kunna gå dit på raster. Hårdgjorda ytor är det som dominerar skolgården runt högstadiebyggnaden som är en fristående byggnad, det är dock inte asfalt utan betongmarksten som omger huset, se bild 7, 9, 10 och 11 för att få en bild av utseendet. På östra sidan av skolhuset finns två större gräsytor och ett långt fristående tak med bänkar under, se bild 8. Utmed skolgårdens norra gräns som syns till vänster i bild 7 är buskar och träd planterade. På den sidan som vetter mot låg- och mellanstadiet finns huvudentrén till byggnaden, den syns i bild 9.

Bild 7: Rosengårdsskolan, gräsmatta, marksten och bänkar.

Bild 8: Rosengårdsskolan, gräsmatta och bänkar under tak.

Bild 9: Rosengårdsskolan, huvudentré.

Bild 10: Rosengårdsskolan, baksidan av skolgården räknat från entrén.

Bild 11: Rosengårdsskolan, en sida av skolgården.

3.1.3 Sätöfta skola

I en liten ort utanför Höör ligger F-9 skolan Sätöfta skola. Högstadiedelen, både huset och den intilliggande delen av skolgården är nybyggd sedan några år tillbaka. Skolgården delas med de yngre barnen och det finns ingen skiljegräns mellan området närmst högstadiet och området som utgör resten av skolgården. Hela skolan ligger belägen omgiven av skog, små åkerplättar och gles bebyggelse. Skogen, en äng och en stor inhägnad grusplan som syns i bild 15 nedan har högstadieeleverna tillgång till. Skolgården består av varierande markmaterial både asfalt, betongmarksten, lite gräs och en ny ängsliknande "plantering" utanför högstadiebyggnaden, se bild 12 och 14. Hela området får karaktär med hjälp av nivåskillnader i marken. Skolgården sträcker sig ut i skogen, där de mindre barnen ofta håller till. Inne i den nya högstadiebyggnaden finns en rasthall med biljard- och pingisbord, cafeteria och bord och stolar, se bild 13.

Bild 12: Sätöfta skola, framsidan av högstadiebyggnaden, utemiljön anlagd för några få år sedan.

Bild 13: Sätöfta skola, rasthallen.

Bild 14: Sätöfta skola, framsidan av högstadiebyggnaden, entrén syns till höger i bilden.

Bild 15: Sätöfta skola, mellan träden skymtar en grusplan.

3.2 Enkäten

Undersökningen genomfördes på tre olika skolor i Skåne; Rosengårdsskolan i Malmö, Söndrebalgs skola i Hjärnarp utanför Ängelholm och Sätöfta skola utanför Höör. De svarande går i sjunde, åttonde och nionde klass. Tanken var att svaren skulle komma från tio sjundeklassare tio åttondeklassare och tio niondeklassare från varje skola, detta var dock inte möjligt på alla skolor vid undersökningstillfällena. Sammanlagt är det 90 elever som svarat på enkäten, 33 elever från Rosengårdsskolan, 29 elever från Söndrebalgs skola och 28 stycken från Sätöfta skola. Sätöfta är den skola med mest ojämn åldersfördelning där lägst antal enkäter kom från sjunde klass, endast fyra stycken. Det har dock kunnat jämnas ut någorlunda med att det varit fler än tio enkäter i andra åldersgrupper, det gäller även de andra två skolorna där det inte heller är helt jämt i åldersfördelningen. Dock är sjuorna underrepresenterade i undersökningen, sammanlagt är det 22 elever från sjuan, 34 elever från åttan och 34 elever från nian. Av de svarande är 54 % pojkar och 46 % flickor, könsfördelningen var inget som vägdes in vid val av elever till undersökningen. Har svaren skilt sig märkvärt mellan olika skolor, åldersgrupper eller mellan flickor och pojkar tas detta upp och redovisas, i de flesta fall har dock svaren från de olika "grupperna" varit lika.

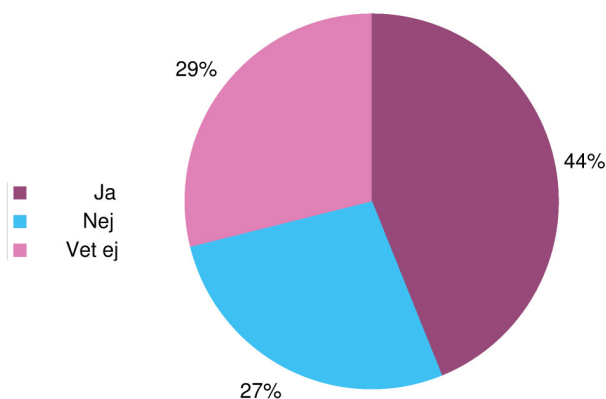
Enkäten består av elva frågor kring hur eleverna uppfattar sin befintliga skolgård, vad de tycker är bra respektive dåligt samt vad de skulle vilja ha för att trivas bättre och använda den mer, se bilaga 7.3. Frågorna är formulerade för olika typer av svar; de tre frågorna som handlar om sportytor, aktivitetsredskap och växter besvaras med "ja" eller "nej" med en rad för motivering. Växtfrågan är dock utökad med olika ikryssbara alternativ till växtlighet de skulle vilja ha. Frågan som handlar om trivseln på skolgården utgörs av de ikryssbara alternativen "ja", "nej" och "vet inte". Ytterligare en utgörs av olika ikryssbara alternativ, som på växtfrågan, fast för vilka övriga komponenter eleverna vill ha på sin skolgård. De fem resterande frågorna är öppna frågor där eleverna var tvungna att motivera ett svar. Diagrammen i det här avsnittet visar inte några svar från dessa öppna frågor, de svaren redovisas enbart i den löpande texten om varje fråga.

Den första frågan består av två delfrågor; den lyder såhär:

1. Känner du att skolan (de som jobbar där och bestämmer) bryr sig om:

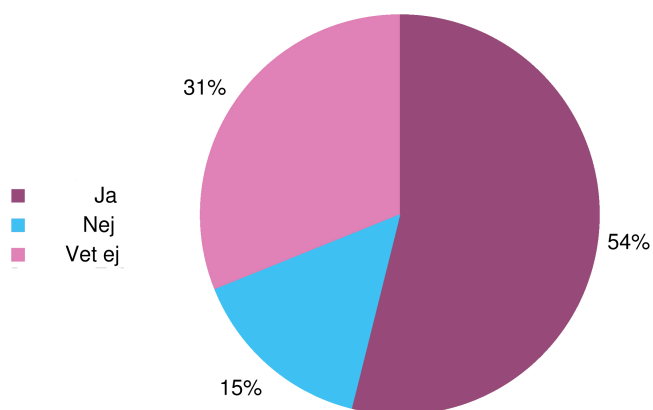
- Hur ser skolgården ut?
- Hur du trivs på skolgården?

Bryr de vuxna sig om hur skolgården ser ut?

Figur 1: Fördelningen mellan svaren på fråga 1 a).

Bryr de vuxna sig om hur du trivs på skolgården?

Figur 2: Fördelningen mellan svaren på fråga 1 b).

2. Vad är det bästa med din skolgård?

Både fråga två och tre är öppna frågor där inga ikryssbara alternativ finns. Svaren har därmed blivit mer olika beroende på svarande och beroende på vilken skola de svarande går på. Nedan redovisas svaren uppdelat från varje skola. Det bästa med skolgården enligt eleverna skiljer sig från skola till skola, på både Rosengårdsskolan och Söndrebalgs skola är dock det vanligaste svaret att inget är det bästa. Andra saker som lyfts fram i svaren är kompisar, fotbollsplanen, växtligheten och sittplatser.

Rosengård

5 svarade: *inget*

4 svarade: *vet inte*

4 svarade: *alla trivs och umgås*

4 svarade: *går inte ut*

3 svarade: *naturen*

3 svarade: *att det finns mycket plats*

Andra saker färre än tre skriver: *allt är bra; många sittplatser; gungor och fotbollsplan.*

Söndrebalg

6 svarade: *inget*

4 svarade: *päronträd; fruktträd*

4 svarade: *fotbollsplanen*

4 svarade: *inte så mycket*

4 svarade: *bänkarna*

3 svarade: *att det finns växter*

3 svarade: *skateplanen*

Andra saker färre än tre skriver: *klasskamrater; mycket till de yngre; bra utrymme och vet inte.*

Sätofta

6 svarade: *mycket bänkar*

5 svarade: *fotbollsplanen*

5 svarade: *mycket plats (1 stort och luftigt)*

4 svarade: *mycket att göra*

4 svarade: *skogen (eller nära till naturen)*

3 svarade: *idrottsplatsen*

Andra saker färre än tre svarade: *vet inte; soligt ibland; nära till Ringsjön; lekgrejer; att den är ny och rökrutan.*

3. Vad är det sämsta med din skolgård?

Svaren skiljer sig på frågan mellan de olika skolorna. De vanligaste svaren handlar om att det finns lite att göra och att något är fult eller tråkigt.

Rosengård

12 svarade: *inget*

4 svarade: *att den är skräpig; inte ren*

3 svarade: *att den blir förstörd av andra*

3 svarade: *jag går inte ut*

Andra saker färre än tre svarade: *tråkig; för lite saker; liten; för lite växter.*

Söndreabalg

6 svarade: *inget att göra*

5 svarade: *inte så kul*

3 svarade: *högstadietområdet*

3 svarade: *allt*

Andra saker färre än tre svarade (oftast bara en): *tråkig miljö; bara en basketkorg inget annat; trasiga fotbollsmål; fula bänkar; för lite växter; mest asfalt; trist och dystert och ingen rökruta.*

Sätofta

6 svarade: *vet inte*

5 svarade: *mycket asfalt*

3 svarade: *ofärdiga grejor*

3 svarade: *lite grönt, gräs/ plantor*

Andra saker färre än tre svarade: *inget att göra; inget regnskydd; inte tillräckligt många sittplatser; alla söndriga saker; mycket grått; för mycket småbarn; för lite lärare ute på rasterna; ingen gräsfotbollsplan; stel och lite väl modern och inget.*

4. Skulle du vilja ha mer aktivitetsredskap, t ex klätterblock, skateramper, studsatta etc.?

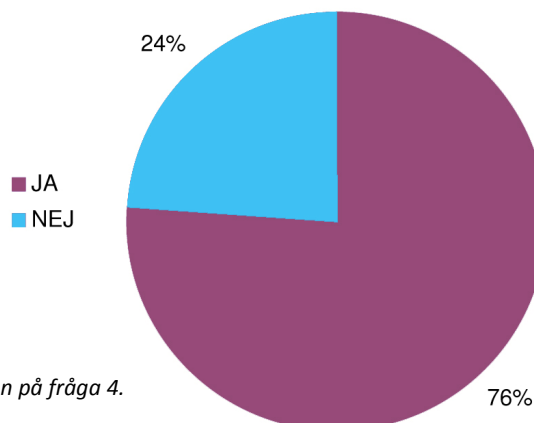
Fjärde frågan i enkäten handlar om ifall eleverna skulle vilja ha mer aktivitetsredskap på skolgården. Med aktivitetsredskap menas i enkäten redskap som är mer eller mindre fast förankrade eller svårflyttade, större moduler att använda för att aktivera sig fysisk. Det är dock inte beskrivet i enkäten för eleverna, istället ger den tre exempel; klätterblock (boulderblock), skateramper och studsatta. Förutom att kryssa i "Ja" eller "Nej" uppmanas eleverna här att motivera sitt svar och även ge exempel på vad för sorts redskap de kan tänka sig. Så mycket andra exempel än de som redan fanns kom dock inte fram och många nöjde sig med att svara ja eller nej och skriva varför de svarade så. Se svarsfördelningen nedan i figur 2.

Studsattan var populärast bland ja-svararna, 29 elever vill ha det, 20 elever vill ha skateramper, resten av förslagen är nere på 1-3 elever per förslag och de är bland andra klätterblock, klätterställningar, vad som helst, basketkorgar och fotbollsmål. På raden "Därför" i enkäten svarade de flesta ja-sägarna att *det är kul; mer att göra på rasterna; många som skejtar* med mera.

Bland de som svarade nej var anledningen oftast *tråkigt; bryr mig inte; det kommer bara förstöras; för gammal för sånt*. Det var mest olust helt enkelt.

Så här såg fördelningen ut mellan svaren:

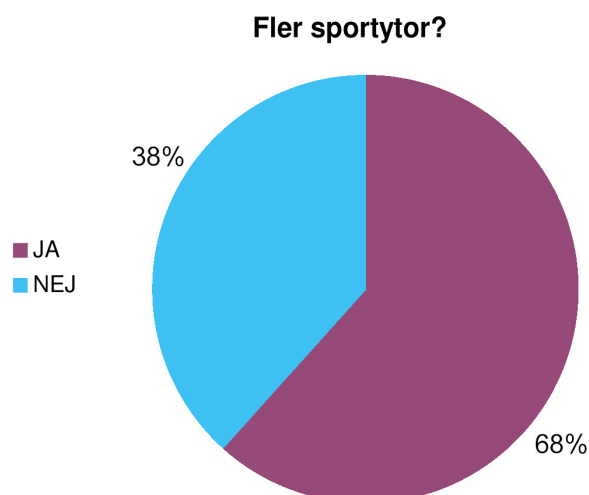
Fler aktivitetsredskap?

Figur 2: Fördelningen mellan svaren på fråga 4.

5. Skulle du vilja ha mer ytor avsedda för sport (t ex fotboll, skateboarding, basket)?

Frågan syftar på de ytor utöver dem de redan har. Ovan till höger, i figur 3, visas fördelningen av "ja" och "nej" svaren. Fler än på föregående fråga var nöjda med vad de redan har på sin skolgård, därav den högre andelen "nej" svar, 38 % mot fråga fyra 24 %. Bland de 68 % som svarade "ja" på fråga fem var fotobollsplan det mest eftertraktade, 31 elever vill ha det, om skolgården redan innefattar en plan är argumentet att den är i grus och då vill de ha i gräs. 21 elever vill ha basketplan och åtta elever vill ha skateboardplan. Övriga önskningar är (inne)bandyplan; bmx – bana; friidrottsbana; volleybollplan och klättersälle för parkour. De som svarade nej tyckte oftast att de har tillräckligt med sportytor på sina skolgårdar, en del tyckte det var tråkigt med bollsport.

Figur 3: Fördelningen mellan svaren på fråga 5.

6. Skulle du vilja ha mer växter på skolgården?

Svaren på den här frågan var övervägande ja- svar, se figur 4 nedan. Många elever förklarade även sitt svar, svaren lyder såhär:

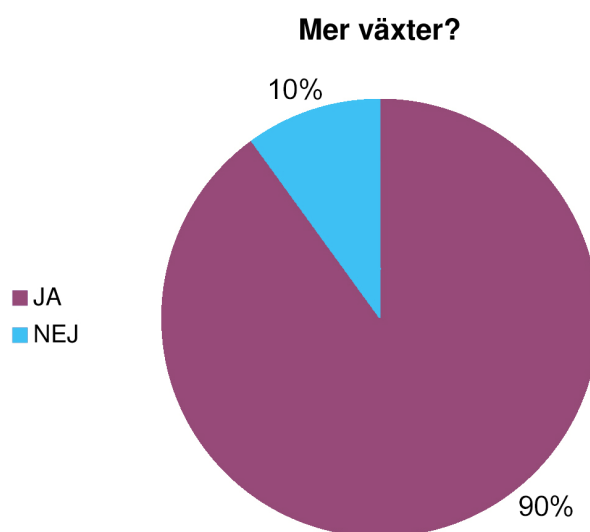
26 svarar: *fint med växter*

11 svarar: *trevligt/ roligt med växter*

8 svarar: *mysigt*

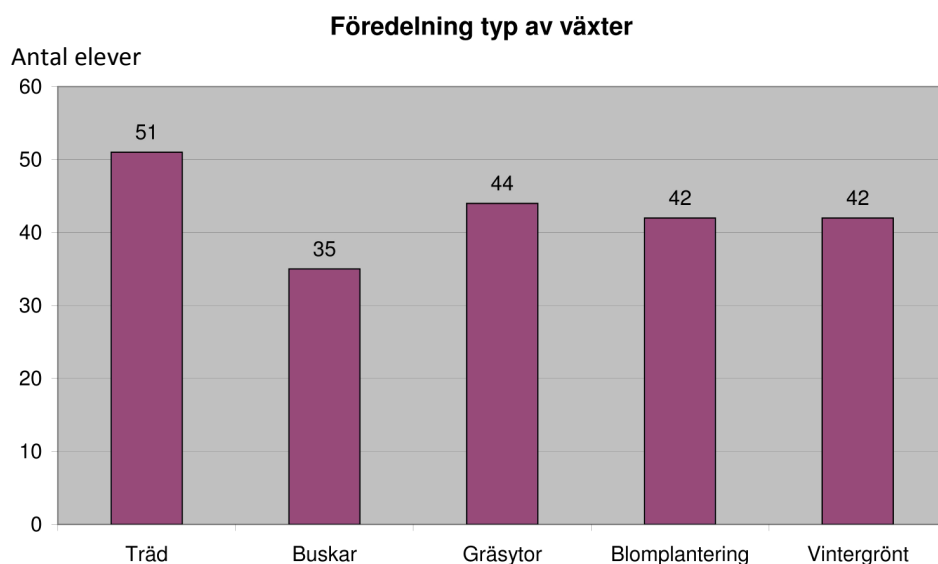
Svar som fyra eller färre angett lyder såhär: *för mycket grått; skolgården ser finare ut; tråkig; bra med friskare luft; andra som kommer förbi ska tänka "vilken fin skola"; finns inte så mycket; höjer atmosfären; inte kunna se varandra; gillar växter; mycket asfalt; bra för miljön; mer levande; natur har aldrig skadat; det som finns nu är förstört och kunna spela fotboll på gräs.*

Tre elever fyllde i "Annat" till denna fråga och skrev såhär: *stora buskar som är bra till kotor; Ek; Jordgubbar äppelträd plommon och körsbär och blommande träd.*

Figur 4: Fördelningen mellan svaren på fråga 6.

I figur 5 på nästa sida syns fördelningen av valda växtförslag. Denna fråga är en bifråga till fråga 6, se bilaga 7.3. Eftersom det här var möjligt att kryssa i flera alternativ så används en annan typ av diagram och varje stapel ska läsas för sig. Y-axeln visar antal elever, x-axeln vad de fick välja mellan.

Figur 5: Svaren på vilken typ av växter de skulle vilja ha på skolgården, eleverna fick kryssa i flera olika alternativ.

7. Vad tycker du om storleken på din skolgård?

Inga uppgifter har hämtats om skolgårdarnas egentliga storlek. Frågan syftar endast till att få reda på om storleken spelar stor eller liten roll och om det har något att göra med utformningen. Eleverna kunde på denna fråga kryssa i "för stor", "för liten" eller "lagom". Svaren redovisas i figur 6 nedan. De som verkar mest nöjda är sjuorna som alla har svarat att deras skolgård är lagom stor. Sjuorna är dock färre än åttorna och niorna i denna undersökning. Niorna är nästa att vara nöjda med 28 stycken som tycker den är lagom stor, åtta som tycker den är för liten och en som tycker den är för stor. De som är mest missnöjda med storleken på skolgården är således åttorna där 19 tycker den är lagom, 12 tycker den är för liten och 3 tycker att den är för stor. Det syns ingen markant skillnad mellan svaren från de olika skolorna, utan det är mest åldersgrupperna som skiljer sig åt.

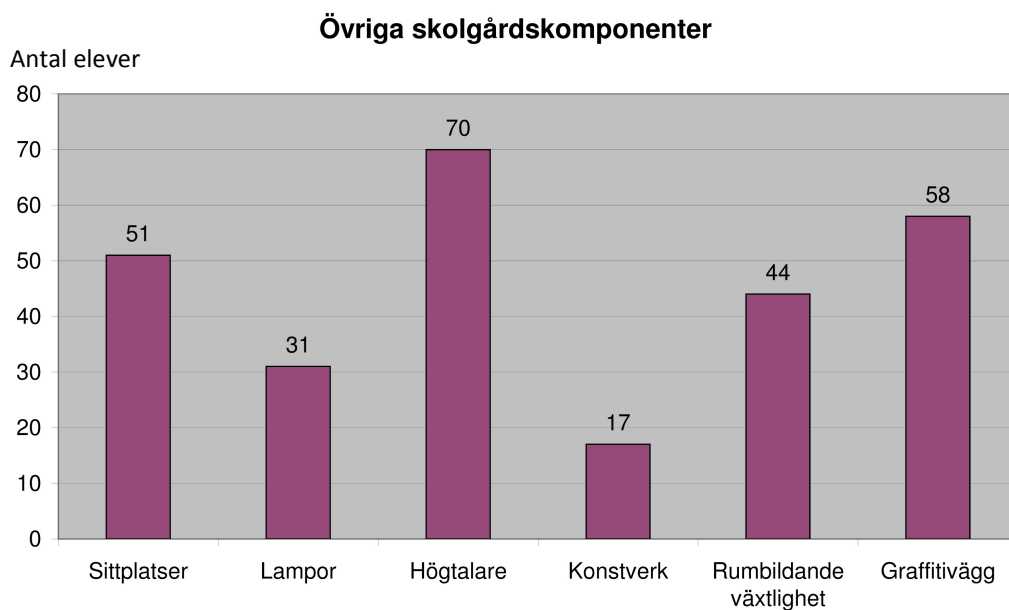

Figur 6: Fördelningen mellan svaren på fråga 7.

8. Skulle du vilja ha mer av de här sakerna på skolgården?

Ytterligare en fråga med ikryssbara alternativ presenteras i detta diagram, figur 7 nedan. De fick välja att kryssa i vilken/ vilka de ville av "sittplatser", "lampor", "högtalare för musik t ex i marken", "konstverk", "växter som bildar små rum" och "graffitivägg". De hade också möjlighet att skriva något eget på raden "annat". Eftersom de fick möjlighet kryssa i flera alternativ så används här samma typ av diagram som på växtförslagen. Y-axeln visar antal elever, x-axeln typ av växtlighet.

Figur 7:
Fördelningen
mellan svaren
på fråga 8.

Eleverna fick
kryssa i flera
olika alternativ
om de ville,
varje spalt
läses därför för
sig.

9. Vad gör du helst på fritiden?

För att inte eleverna enbart skulle skriva vad de tror förväntas av dem från lärare, vuxna och inte minst från sina kamrater, fick denna fråga vara med i enkäten. Vad de gör på fritiden är här meningen ska spegla vad de kan tänka sig göra på rasterna, vad de har för intressen helt enkelt. Tanken är också att se om det går att "översätta" vissa av dessa aktiviteter till skolgårdsaktiviteter. Vanligaste fritidssysselsättningen är att umgås med kompisar, spela fotboll, sitta vid datorn, träna och lyssna på musik. Någon sorts sportaktiviteter är det som flest sysslar med.

32 svarade: *umgås med kompisar*

19 svarade: *spelar fotboll*

18 svarade: *Sitter/ spelar vid datorn*

10 svarade: *tv*

9 svarade: *ute med kompisar* (endast svar från Rosengårdskolan)

8 svarade: *tränar*

7 svarade: *lyssnar på musik*

7 svarade: *ute*

Fem och färre svarade såhär: *rider; umgås med familj; cyklar; shoppar; dansar; spelar ishockey; spelar innebandy; simmar; är inomhus; boxning; capoeira; spelar handboll; friidrott; skejtar* (endast två stycken); *tecknar; spelar gitarr; sjunger; är ute i naturen; scouterna; läser; basket* (endast en); *hjälpes och leker med småsyskon; softar; agility; djur; scrapbookar; festar; skriver; styrketränar; städar; spelar golf; ingenting; volleyboll; kör cross.*

10. Om du fick önska vad som helst att ha på din skolgård eller hur den skulle se ut, vad/ hur skulle det vara? (Det behöver inte vara verkligt eller genomförbart)

Tanken med denna fråga är liknande meningen med fråga nio, men den är även ett försök att få eleverna att släppa tankarna fria och fantisera fritt om sin skolgård. Det kom 63 svar som fortfarande var relevanta att redovisa här eftersom de önskingarna var tänkta att finnas utomhus. Ett litet svinn från niorna på Rosengård fanns, då nästan hälften av dem inte svarade på frågan. En tolkning som vissa gjorde var att de fick önska sig vad de ville som gällde hela skolan, även inne, en del kom med rena fantasiföreställningar blandade med allvar och vissa med enbart genomförbara önskingar. Det som de flesta skriver är *pool* eller *bassäng*, de var nio stycken som ville ha det. Fyra önskingar vardera kom om: *mer och roligare sittplatser; vet inte; massa växter eller blommor; konstgräsplan;*

högtalare. De flesta svaren handlar om något att göra eller att skolgården skulle se finare/ mysigare ut.

På resten av önskningarna var eleverna tre eller färre om varje önskning: massa graffiti; rutschbana; jacuzzi; inget; bryr mig inte; fotbollsplan; snyggare färg på väggarna; måla något fint på väggarna; skatepark; marken skulle vara vit med fina bänkar och blommor runtom och växter som bildar små rum; väldigt stor tv ovanför skolan; bowling; minibar; utehus; ramper; se snygg ut; berg och dalbana; mer städning runt skolan; små bord så man kan ha lektioner utomhus; det ska vara avslappnande men man ska ändå kunna ha roligt, man ska kunna koppla av från lektionerna; större ytor med gräs; extrem växtlighet; idrottshus; studsatta; kan inte tänka mig; träd, växter, bäckar, vatten (typ akvedukter); fler saker och mer växter; ett slott; större; fruktträd; linbana; vattenfontäner att dricka ur; bra som den är; laserdoom; rullband; rullband med mat; flygplats; flodhästar; tivoli; glassaffär; dusch; hockeyrink; Real madrids fotbollsarena Santiago Bernabeu; ingen cementbunker; rökruta; någonstans att sola; restaurangmat och inget speciellt.

11. Finns det något annat du gärna vill berätta som har med din skolgård att göra?

Endast 50 av 90 elever svarade på denna fråga, av dem svarade 36 att de inte har något annat att berätta.

Så här svarade eleverna på Rosengårdsskolan:

18 svarade: *nej*

Resten svarade så här: min skola är bäst; skolgården är förstörd så jag vill gärna att ni gör den renare för om någon kommer från ett annat land eller bor någon annan stans ser man gården och tror att ingen städar den; på min skolgård finns förråd med cyklar och gungor, men den har inte gräsmatta och vi har jättemånga lampor både små och stora; ja, det finns många som röker på skolgården trots att det är förbjudet.

Så här svarade eleverna på Söndrebalgs skola:

10 svarade: *nej*

Resten svarade så här: vi behöver mer saker!; vi har för liten bmx-plan; skitträdig!; den är sorglig; den suger det finns ingenting att göra än att jaga varandra och att sitta på en bänk; att den är sjukt tråkig.

Så här svarade eleverna på Sätöfta skolan:

8 elever svarade: *nej*

Resten svarade så här: den är grå och fett tråkig; det finns inget speciellt att berätta; det hade varit trevligare med mycket blommor, skjul som man kan ha mopeder i och egen parkering till moped, epabilar och mopedbil.

3.3 Öppen gruppintervju

De ca 10 eleverna som blev intervjuade var eniga i de flesta frågorna som ställdes, de skiljde sig dock något åt eftersom intervjun genomfördes på två olika skolor. För att se underlaget till intervjun se bilaga 7.1.

Den vanligaste rastaktiviteten är att sitta på en bänk eller stol, oftast inne men vid varmare väder även ute. Vissa jagar varandra och vissa tycker det är mysigt att se på när andra skejtar, när det är varmare händer det även att vissa spelar volleyboll. Att gå utanför skolområdet på rasterna är inte ovanligt, särskilt inte på Söndrebalgs skola i Hjärnarp, där är det många som går eller kör moped in till "centrum" och handlar till exempel godis och läsk. På Sätöfta skolan går eleverna mest utanför skolområdet om de går till Ringsjön och badar under någon längre rast. På båda skolorna får alla högstadiel elever gå utanför skolområdet, på Söndrebalg krävs det dock lapp (någon sorts medgivande från förälder eller lärare) för att sjuor och åttor ska få gå utanför. Skolgården på Söndrebalgs skola

består till stor del av asfalt och när ämnet kom upp verkade det mest irriterande vara att asfalten grusas mycket nu på vintern, men att det inte sopas bort när snö och is har försvunnit och då blir det en "kullagereffekt" när man går på den. Alla var överens om att gräs hade varit ett roligare underlag, även om asfalten har bättre "studs" som en kille uttryckte det.

När samtalet fördes in på vad de skulle vilja ha på skolgården för att kunna hitta på mer på rasterna, så blev det lite svårare. De hade svårt att föreställa sig vad som skulle vara kul. Söndrebalgseleverna kom in på studsmattor, som de haft tidigare men som för tillfället är bortplockade på grund av vandalism och att eleverna hoppade för många samtidigt. På Sätöfta skola sa någon på skämt att de vill ha ett trädgårdsland och på allvar någonting att sitta och sola på, bärbuskar med ätbara bär, skateramper och musik i marken. Uppfattningen var dock hos samtliga elever att rasterna är för korta för att hinna göra något. Alla var även eniga om att mer växter och en mer parkliknande skolgård hade varit jättemysigt. Den enda invändningen någon hade handlade om pollenallergi. Annars kom kommentarer som "lite mer varierande färger än asfaltsgrått och tegelrött", "det hade varit asmysigt", en innerlig önskan om rosor och tulpaner framfördes också. Alla sa sig bli gladare när de kommer till skolan om det hade funnits mer växter där. Det var däremot inte lika tydligt om det skulle kännas som att de vuxna bryr sig mer om dem ifall skolgården såg finare ut och vara mer anpassad efter elevernas önskemål. En svarade att det hade känts så, en annan drog en lång tes om varför det hade varit bättre med en mer välskött, bättre och finare skolgård. Slutpoängen med den tesen var att fler skulle vilja gå på skolan och fler skulle därmed flytta till kommunen som i sin tur då skulle få mer pengar. Han avslutade sedan det hela med kommentaren "alla tjänar på en bättre skolgård".

3.4 Öppen telefonintervju

Vilka komponenter som är viktiga respektive mindre viktiga att ha på en skolgård var det som Emma Pålsson, skolgårdsinspiratör på Malmö Naturskola, fick värdera och svara på först. Vidare ställdes öppna frågor om skolgårdsmiljön och vad som är viktigt i den. För att se underlaget till intervjun gå till bilagan.

Om miljön och skolgårdens delar framhåller Emma vikten av att ha någonstans att gå undan, där man inte behöver bli sedd, där elever kan ha aktiviteter utan att någon kommer och säger "så får ni inte göra". Platser som är socialt i centrum är också viktiga, där det finns möjlighet att bli sedd och stå i centrum när lust finns för det. Mycket natur och möjlighet till odling tror hon även är nyttigt, särskilt för de ungdomar som mår dåligt. För att ha odlingsverksamhet på en vanlig skola, där inte odling ingår som pedagogiskt moment kan till exempel skötselpersonal vara de som tar hand om odlingen. Emma tror att det är viktigt att hitta former och möjligheter för sådana typer av aktiviteter, där elever snabbt kan se en mening och se hur deras insats påverkar till att något blir bättre. För att se sammanhang, betydelse och för att kunna påverka sin miljö kan till exempel elever få vara med och plantera träd och på det sättet se att det får en bättre stad. Sådana små insatser tror Emma kan ha stor betydelse för ungdomar.

Bland det som Emma tycker är viktigt respektive mindre viktigt är träd, buskar, gräsytor och vintergröna växter viktigt, medan blomplanteringar och aktivitetsredskap är mindre viktigt. Sportytor är viktigt men inte det viktigaste. Hon fick även värdera förslag på miljöer att ha på skolgården; äng är viktigt, skog är viktigt om det går att göra/ ha och rumbildande växtlighet/ struktur poängterar hon är jätte viktigt medan hårdgjorda ytor är mindre viktigt.

I de flesta fall vid projektering och planering av skolgårdar i allmänhet tycker hon inte att det av ovanstående som hon anser viktigt kommer med. I projektet *Grönare skolgårdar* i Malmö, som Emma är med och driver, tycker hon däremot att det kommer med, det är ju det som projektet handlar om.

4 Diskussion

I detta arbete har jag velat försöka besvara följande frågor

Vilka tankar och riktlinjer som finns och har funnits om skolgården verkar relevanta att ta hänsyn till vid projektering och planering av högstadieskolgårdar?

Vad vill högstadieelever helst ha på sin skolgård och hur vill de att den ska se ut?

Går det att komma fram till enkla riktlinjer som kan användas vid planering och projektering av högstadieskolgårdar och vilka är de i så fall?

Diskussionen nedan är uppdelad i två delar, den första kretsar främst kring litteraturen och den andra kring enkäterna och intervjuerna.

4.1 Vilka tankar och trender har påverkat dagens utformning

Efter sjuttioalets statliga utredningar ändrades synen och tankarna en hel del inom skolväsendet (Lindholm 1995), åtminstone för *barnens* utemiljö. Utredningen som resulterade i boken *Barnens utemiljö* 1970 handlar just om barnen och även om utredningen präglade skolgårdars senare utformning finns det, att döma av litteraturen i denna studie, inget specifikt nämnt om *ungdomars* utemiljö. Dagens utformning har troligen även präglats av ännu tidigare utformning och något som de statliga anvisningarna förespråkade nästan ända sedan anvisningarna om skolgården eller skolans omgivningar och utemiljö började komma ut som kan synas än idag är ytor och redskap för lek och sport. Något som försvunnit med tiden är skolträdgården som var en betydande komponent på skolgården ända fram till mitten av 1900-talet, 1944 års upplaga är den första upplagan där inte ytorna för skolträdgårdsverksamheten beskrivs.

Men det är egentligen inte förrän 1955 som det börjar bli mer intressant för sammanhanget i det här arbetet. Det var då som det fattades beslut om den obligatoriska nioåriga skolan, jämfört med den sjuåriga som det var innan det. Så vad hände egentligen med skolgårdarna efter detta? Efter beslutet hände inget särskilt, anvisningarna fortsatte att beskriva lekredskap och sportytor, skolgården skulle dock i allmänhet vara utformad så den naturliga karaktären bevarades och gav en trivsam miljö. På grund av att inget hände då är det möjligt att det är därför som inget gjordes med högstadieskolgårdarna senare heller. Det blev öppna ytor utan lekredskap istället för öppna ytor med lekredskap.

I de olika läroplanernas mål har det ofta skrivits att skolan ska ge elever en stimulerande och aktiverande miljö. I den nya läroplanen för 2011 står det tydligt att skolan ska sträva efter att ge möjlighet till fysisk aktivitet och lek under hela skoldagen, för att stimulera utveckling och lärande. Fokus gällande skolgården som länge låg på sport och lekredskap är därför högst aktuell när det angående utformning av nya skolgårdar. Det är dock troligt att det behövs nya former för lek- och sportredskap och en mer varierad miljö bör erbjudas eleverna. Sportredskapen är mest aktuella gällande högstadieskolgårdarna. Mycket av funktionerna som finns i olika sorters redskap och ytor går att bygga in i utformningen från början. Till exempel kan nivåskillnader både ge träning för balans, kondition och ge möjlighet för en rolig skate eller bmx-åkning. Det krävs dock att det är sportaktiviteter/aktiviteter där det går att påbörja och avsluta aktiviteten snabbt, på grund av korta raster under skoldagen, men det bör även finnas möjlighet att hålla på med en aktivitet en längre stund.

4.2 Eleverna och deras skolgårdar

Helhetsintrycken och karaktärerna, ur mitt perspektiv som landskapsingenjör, på de tre besökta skolgårdarna skiljer sig något. På Rosengårdsskolan känns skolgården tom och liten. Det är möjligt att både Sätöfta och Söndrebalg har ungefär lika stora skolgårdar som Rosengårds men de känns en aning större, antagligen för att de omges av mer natur och åkrar runt omkring och att inte inhägnaden syns så mycket som på Rosengård. Söndrebalgs skola och Rosengårdsskolan är båda relativt platta till topografin och inga större träd (över 10-15 m höga) finns inne på skolgården. Sätöfta har mer varierande topografi och större träd (över 15 m höga) inne på skolgården som trots nybyggnaden av högstadiet har fått stå kvar. Någon "rumsindelningen", som Emma Pålsson betonar som mycket viktig, existerar inte direkt på någon av skolgårdarna.

Enkäten ska ge svar på vad eleverna själva tycker om sin skolgård. Det är dock omöjligt att få en generell bild av hur elever tycker om sina skolgårdar i allmänhet i Sverige, eftersom elever och skolgårdar kan skilja sig väldigt mycket. Det finns också risk för att eleverna på grund av olika anledningar inte svarar ärligt på frågor. Det kan till exempel finnas en omedveten vilja att vara någon till lags eller vara solidarisk mot skolan eller lärare. Det kan också finnas en vilja att inte sticka ut från mängden eller en vilja sticka ut från mängden. Enkäten var dock anonym vilket borde öka chanserna för ärliga svar. Förutom ärligheten sätter även föreställningsförmågan gränser eller ger en vidare föreställningsförmåga för hur det skulle kunna se ut, skillnader mellan elever kan bero på vilka olika miljöer de sett eller vistats i tidigare allt från finpark, skolgårdar, landsbygd/ stad och egna trädgårdar med mera.

Det som enkäten visar att eleverna tycker är bäst med sin skolgård är att det finns sittplatser, att det finns växter och fotbollsplan. Gemensamt för Rosengård och Söndrebalg var att flest på de skolorna svarade att inget är bra. Att de inte visste vad som var bäst var det nästa vanligaste svaret på Rosengård. På Söndrebalg och Rosengård är det några som också svarar att klasskompisarna är det bästa. Svaren från denna fråga lyfter fram några viktiga saker om deras skolgård; att det finns sportytor, att det finns växter och att det finns sittplatser men även att de sociala mötena är viktiga. De som svarar att inget är bra, att de inte vet, att de inte går ut eller att inte mycket är bra visar antingen ett missnöje över den befintliga skolgården eller att de inte bryr sig om den.

På frågan om vad som är det sämsta med deras skolgård kommer de mest intressanta svaren från Rosengårdsskolan, flest svarade där att *inget* är sämst. Samtidigt som att flest svarade på föregående fråga att *inget* är bäst. Bara på Sätöfta svarar flest elever att de *inte vet* vad som är sämst, vilket kanske tyder på att några är rätt nöjda med skolgården. Sätöfta har, även om flest inte vet vad som är sämst, också flest olika sorters svar på vad som är sämst, lägst antal svar har Rosengård. Ett väldigt intressant resultat med tanke på *stimulerande miljöer*; kan det vara så att den olika mängd på svar är ett resultat av att en mer varierad miljö ger mer inspiration och mer föreställningsförmåga/ fantasi om hur det hade kunnat bli bättre och vad som skulle kunna bli bättre?

Att eleverna vill ha fler aktivitetsredskap är det ingen tvekan om, studsmatta var det mest populära svaret och skateramp är det näst populäraste svaret. De flesta svaren visar att de vill ha saker som går att påbörja och avsluta snabbt. En intressant aspekt kring ramperna är att i svaren från fråga 9 om vad de gör på fritiden är det endast två stycken som säger att de åker skateboard. Antingen betyder det att skateboard är en perfekt skolgårdsaktivitet, att många tycker om att titta på när andra åker skateboard, att eleverna tror att det är många som vill åka skateboard eller att många skulle vilja åka eller vilja att andra åker. Basketkorg är också något som många önskar, även det kan vara aktiviteter att börja och avsluta snabbt då man kan stå och träna på att pricka korgen och så vidare.

Många vill också ha fler ytor avsedda för sport, det var dock större del än på föregående fråga som inte vill ha det för de tycker att de har tillräckligt redan. Och faktum är att eleverna på alla skolor

redan har tillgång till fotbollsplaner, som var det vanligaste önskemålet. En del svarade dock ja på denna fråga även om de egentligen bara ville ha ett annat underlag, till exempel konstgräs, än som finns på den befintliga planen vilket i Söndrebalgs och Sätoftas fall är grus. Svaren på frågan kan ändå ses som att eleverna tycker att det är väldigt viktigt med sportytorna. Sport är en stor del i många vardag, något som även det går att utläsa från fråga 9.

90 procent av alla elever vill ha mer växter på skolgården. Här kan svaret ha påverkats av att "nej-rutan" var på andra sidan och inte syntes samtidigt som "ja-rutan" (se enkäten i bilaga 7.3). Till Rosengårdsskolan och Söndrebalgs skola medtogs även en växtbok för att eleverna skulle kunna få inspiration till hur det skulle kunna se ut, det var mest elever på Rosengårdsskolan i klass åtta och nio som använde boken. Troligen påverkade även det svaren, men på grund av den överlägsna andelen ja-svar hade det antagligen inte blivit fler nej-svar än ja-svar även om boken utelämnats från undersökningen. Många gav dessutom motivering till varför de ville ha mer växter, vilket tyder på att svaret var någorlunda genomtänkt. Svaren på vilka växter eleverna vill ha ger en bild av en mer varierande naturlig miljö än den de har nu, de visar också att träd är betydelsefulla eftersom flest vill ha det, buskar är det som lägst antal elever vill ha. Det är intressant eftersom skolgårdarnas vegetation idag består av mest träd, klippt gräs och buskar, ändå är det fler som vill ha träd.

Storleken på skolgården tycker de flesta elever är lagom, några tycker att den är för liten och ännu färre tycker att den är för stor. Jag tror att storleken inte har jättestor betydelse så länge som de viktiga delarna får plats. Har eleverna däremot lite att göra och gärna söker sig utanför skolområdet kan det upplevas som att skolgården är för liten. Det kan också vara så att ytor för spontan verksamhet är små, de flesta ytor tillskrivs en funktion som att på fotbollsplanen spelar man bara fotboll, på den lilla asfaltsytan åker man skateboard och så vidare. Liknande teorin om "mellanrum" som nämns kort tidigare i litteraturstudien (se sida 15), mellanrummen har ofta ingen särskild funktion och kan därför tas i anspråk för en egen funktion av barn (Björklid 2005). Detsamma tror jag gäller ungdomar, även i kombination med platsidentitet då en elev kanske inte känner sig hemma på fotbollplanen eller skateplanen. Finns det då andra utrymmen som inte har någon särskild funktion kan någon av dessa bli ett viktigt ställe där eleven kan ge platsen en egen funktion. Finns inte utrymmen för spontan verksamhet eller där man kan hitta en egen funktion kan det möjligen uppfattas som att skolgården inte är tillräckligt stor.

För att se vilken typ av mindre detaljer eleverna är intresserade av fick de kryssa i olika alternativ på saker att ha på skolgården. Som diagrammet på sida 22 visar är högtalare det mest önskade, efter det graffitivägg, sittplatser och sedan rumsbildande växtlighet. Rumsbildande växtligheten och sittplatser visar att de vill ha fler sociala mötesplatser och fler vrår och platser där man inte behöver synas så mycket. Graffitiväggen är ett tydligt exempel på något de själva får skapa och vara med och utforma. Jag tror det ingår i begreppet *graffiti* att det är ungdomar och inte vuxna som ägnar sig åt det, därför vet de att de själva skulle kunna vara med och måla på en sådan vägg. Högtalare för musik ser jag mest som något underhållande, men musik ger också stimulans. För de som tycker att musik är kul kan musik också ha väldigt stor betydelse, precis som fotboll kan ha för en sportintresserad, det kan vara väldigt identitetsskapande med musik och vissa typer av musik skapar till och med sociala grupper och olika kulturer; synt, hiphop, indiepop och punk är exempel på sådana.

Att umgås med kompisar är den vanligaste fritidssysselsättningen vilket borde spegla det sociala behovet och att det är störst oavsett hur skolgården ser ut i övrigt. Därför är det mycket viktigt att skapa utrymme för möten och samtal och andra sociala aktiviteter för olika typer av elever, inte bara för de som till exempel gillar att spela basket eller måla graffiti, utan även för de som har andra intressen eller de som inte har så många intressen alls. Efter kompisar är fotboll den vanligaste sysselsättningen, återigen visar det vikten av möjlighet till sportaktiviteter. Det är många som svarar att de sitter vid datorn och tv:n, några skriver att de tränar, lyssnar på musik eller är ute. Det är egentligen bara gällande tv och dator som det troligen kommer dröja väldigt lång tid till innan det

finns som underhållning och avkoppling på rasterna. I och med det ökande stillasittandet (Engström & Larsson 2011) är detta antagligen aktiviteter som kommer motverkas i skolsammanhang utanför lektionstid.

Vad svaren från fråga 10 kan säga om skolgårdens utformning anpassad efter eleverna är svårt att säga, mer än att det som flest vill ha är bassäng eller pool, en idé som inte är värd att satsa på eftersom den endast skulle kunna användas på sommaren när det är sommarlov. Det är snarare vilken karaktär svaren har som kan säga något om en anpassad utformning, är det någon man utför (t ex spela fotboll) eller något man upplever, känner, ser eller skapar. Svaren ger en salig blandning av olika typer av aktiviteter, saker, djur och ställen att vara på. Finare och roligare sittplatser, mer växter, konstgräsplan och högtalare är bland de vanligaste önskningarna. Svaren återkopplar till tidigare frågor i enkäten och styrker svaren på dessa.

Återkopplar till tidigare svar i enkäten gör även svaren på fråga 11, även om det som kom fram här mest lyfter fram negativa saker som att skolgården städas dåligt, att den är väldigt tråkig, att det behövs mer saker och att den är sorglig med mera. Svaren på dessa frågor gör det ännu tydligare att det finns ett missnöje gällande elevernas befintliga skolgård, av olika anledningar och med olika syften till förbättringar. Till exempel att skolgården ska se finare ut för att andra ser den och ska tycka den är fin och att det ska bli roligare att vistas där.

4.3 Metoddiskussion

En mer omfattande undersökning både i kvantitet och geografisk spridning i landet skulle bli mer verklighetsrelaterad och ge mer tyngd i undersökningen. Att engagera eleverna och skolorna på en djupare nivå och låta dem medverka på ett mer kreativt sätt skulle kunna vara en annan väg att gå som kanske skulle locka fram mer ärliga svar där jag som undersökare inte är styrd av elevernas förståelseförmåga när det gäller verbala beskrivningar av olika miljöer. Att utgå från vad eleverna vill göra istället för vad de vill ha är också en metod som kanske skulle gett ett annat och kanske mer intressant resultat. Båda alternativen kräver en större insats från skolans och mig som undersökares sida i upplåtelse av tid och lärare, och det skulle vara rimligt att genomföra det som projekt på olika skolor. Med den korta tiden och inga ekonomiska resurser har jag dock svårt att tänka mig att jag skulle kunna genomföra studien så mycket annorlunda. Vissa ändringar hade möjligtvis kunnat göras, som till exempel att göra enkäten ännu lättare att förstå, särskilt för de elever med mindre god kunskap i svenska.

5 Slutsats

5.1 Viktiga aspekter

Skolan bör ta mer ansvar för att elever kommer ut och aktiverar sig fysiskt, åtminstone bör möjligheten ges och det i olika former. Något som kanske är ännu viktigare är sociala mötesplatser för oavsett om elever tycker om att röra på sig eller inte så är det sociala behovet störst tror jag. Även med de sociala mötesplatserna är det viktigt att dessa erbjuds i olika former så att det passar alla, till exempel något ställe där man kan synas, något annat ställe där man kan dra sig undan och vara mer för sig själva och ställen för passivt och aktivt deltagande i aktiviteter. Sport-/ aktivitetsytor blir till exempel en form av social mötesplats, bänkar för de som tittar på en annan. För att kunna ha olika mötesplatser är det ett bra sätt att dela av skolgården med mindre "rum", detta görs med fördel av växtlighet. Både enkäten och intervjuernas svar visar dessutom på ett stort behov av grönska och växtlighet, något som kan bidra till en avkopplande såväl som stimulerande miljö. Att ha mycket frukt, bär och blommor verkar också vara en uppskattad tanke och hela växtidén ger en unik möjlighet att förmedla positiva saker med trädgård/ natur för de skolungdomar som inte har den möjligheten hemma eller i närheten av sitt hem.

Emma Pålsson tror det är viktigt för eleverna att kunna vara med och påverka miljön och känna sig delaktiga i den och därmed få större respekt och glädje av den. För att ge eleverna den möjligheten tror jag det är viktigt att det hela tiden finns möjlighet till utveckling av skolgården, en graffitivägg kan vara en sådan möjlighet (där inte graffiti sparas i 20 år utan där den får utveckla sig själv med hjälp av varje ny elev som vill måla där), att plantera något varje år eller bygga något i slöjden till skolgården två andra. Jag tror som Emma att det är viktigt att se att man kan göra skillnad, fast man inte är vuxen, och se att det blir bättre med den insats man gjort.

En fin omgivning och miljö tror jag uppskattas mer av eleverna än vad de själva kan se, genom att omge dem med en trivsamt och tilltalande utemiljö berättar vuxenvärlden att eleverna är viktiga, och det tjänar hela samhället på tror jag. Jag avslutar detta inledande stycke på min slutsats med att citera en elev (samma som kan läsas i gruppintervjun):

"Alla tjänar på en bättre skolgård"

Trots att detta är en relativt kort studie genomförd under en halv termin med begränsningar i både tid och resurser tror jag att de riktlinjer som jag kommit fram till kan användas som hjälp för planering av högstadieskolgårdar. Riktlinjerna är dock få och generella och kan tolkas på olika sätt och svarar långt ifrån på alla frågor som kan dyka upp i en planeringsprocess.

5.2 Riktlinjer för projektering av högstadieskolgårdar

Dessa typer av ytor bör finnas på skolgården

- *Fotbollsplan* - gärna i konstgräs, helst inte i grus.
- *Olika eller kombinerade hårdgjorda ytor* - för basket och skateboarding eller andra verksamheter/ aktiviteter som kräver hårt underlag. På dessa ytor ska det finnas tillgång antingen fasta eller flyttbara ramper, basketkorgar och sittplatser. Ytan får dock inte vara för liten så att olika intressen kolliderar allt för mycket.

Dessa typer av miljöer bör finnas på skolgården

- *Naturliga miljöer* - miljöer som är rika på växtlighet både träd, vintergrönt, blommor och gräs är en av de viktigaste delarna på skolgården.
- *Rumsbildande miljöer* - ställen som är något avskärmade lämpligen av växtlighet eller topografiska förhållanden, där det går att ha olika aktiviteter och mötesplatser eller där det går att sitta eller vara i lugn och ro. Det ska dock fortfarande vara trygga miljöer. En miljö som är bland de viktigaste.

Dessa typer av funktioner bör skolgården erbjuda

- *Sociala mötesplatser* - se till att det finns utrymme för att sitta, synas och träffas och gärna där det sker andra aktiviteter.
- *Möjlighet till fysisk aktivering* - sportytor är en sådan möjlighet men det bör även finnas andra möjligheter till aktivering.
- *Möjlighet till lugn och ro* - rumbildande miljöer är en bra förutsättning till detta.
- *Möjlighet till att dra sig tillbaka och inte synas* - rumbildande miljöer är en bra förutsättning till detta.

Andra komponenter som ofta är av intresse

- *Graffitivägg*
- *Rikligt med sittplatser i roliga former, inte "tråkiga" bänkar*
- *Musik, högtalare utomhus*

5.3 Vidare studier

Att ta reda på hur det är möjligt att skapa de olika miljöerna som beskrivs i riktlinjerna och hur det går att kombinera den estetiska utformningen med olika funktioner är intressanta områden för vidare studier. Hur det går att kombinera riktlinjerna med trygghetsaspekter och förebyggande mot vandalisering är också något att fundera vidare på.

6 Referenser

Björklid, P., (2005), *Forskning i fokus*, nr. 25

Lärande och fysisk miljö En kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola, Stockholm: Myndigheten för skolutveckling

Engström, L-M., Larsson, B. (2010) Barns idrott ska inte vara en klassfråga. *Svenska dagbladet* 21.11.2010 [online] Tillgänglig:

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/barns-idrott-ska-inte-vara-en-klassfraga_5709445.svd#
[2011-02-07]

Lindholm, G., (1995), *Skolgården –vuxnas bilder –barnets miljö*, Alnarp: SLU

Lgr 11, Läroplanen för grundskolan 2011 (2011) Skolverket

[online] Tillgänglig:

<http://www.skolverket.se/sb/d/4166/a/23894>

[2011-03-18]

Lgr 94, Läroplanen för grundskolan 1994 (1994) Skolverket

[online] Tillgänglig:

<http://www.skolverket.se/sb/d/471/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c00660073002f0077007000750062006500780074002f00660073002f005200650063006f00720064003f006b003d003200350038/target/Record%3Fk%3D258>

[2011-03-18]

Magnusson, M., Delaryd, C. (2011) Skolgårdarna krymper i Stockholm. *Svenska dagbladet* 6.2.2011

[online] Tillgänglig:

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/skolgardarna-krymper-i-stockholm_5920225.svd#

[2011-02-07]

Malmö stad, *Åtta miljoner till gröna skolgårdar*

[online] Tillgänglig:

<http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-Miljo--hallbarhet/4-6-2010-Atta-miljoner-till-grona-skolgardar.html>

[2011-03-14]

Mårtensson, F., (2005) *Många kojor och mycket spring – att planera med barns perspektiv*. Alnarp:

Movium, SLU. (Gröna fakta 2005:3).

Titman, W., (1994), *Special places; Special people, The hidden curriculum of school grounds*, Surrey: WWF UK, Learning through landscapes, s 7-8

Åkerblom, P., (2005), *Lära av trädgårdar; Pedagogiska, historiska och kommunikativa förutsättningar för skolträdgårdsverksamhet*, Uppsala: SLU

Bildförteckning

Google maps

<http://maps.google.se/maps?hl=sv&ie=UTF-8&tab=wl>
[2011-03-14]

7 Bilagor

7.1 Öppen gruppintervju

Frågorna som ställdes:

Vad gör ni på rasterna, var är ni?

Går ni utanför skolområdet?

Vilka får gå utanför skolområdet?

Hur trivs ni ute

Vad skulle ni vilja ha om ni fick möjlighet att välja, aktivitetsredskap tillexempel?

Är det för kort rast för att hinna göra något?

Hade ni tyckt det var roligare att ha mer växter och skolgården mer parkliknande?

Hade ni blivit lite gladare när ni kommer till skolan då?

Hade det känts som att det vuxna bryr sig mer om er, ifall miljön runtomkring er hade varit finare?

7.2 Öppen telefonintervju

Vad är viktigt, respektive mindre viktigt?

Aktivitetsredskap

Sportytor

Växter

Träd

Buskar

Gräsytor

Blomplanteringar

Vintergrönt

"Miljöer"

Äng

Skog

Rum

Hårdgjorda ytor

Något annat som du tycker är viktigt?

Om det hade applicerats på en vanlig skola, som inte är naturinriktad, hänger det mycket på lärarna då, om det ska vara odling eller tror du det hade funkat?

Tycker du att grejorna som känns viktiga kommer med i det projektet som ni håller på med eller kommer det andra grejor i vägen, som t ex pengar?

7.3 Enkäten

Se nästa sida.

Hur skulle du vilja ha din skolgård?

Klass:_____

☐ Tjej   ☐ Kille

Vad är det bästa med din skolgård?

Vad är det sämsta med din skolgård?

Skulle du vilja ha mer aktivitetsredskap, t ex klätterblock, skateramper, studs matta etc.?

☐ Ja

Till exempel: _____

Därför att: _____

☐ Nej

Därför att: _____

Skulle du vilja ha mer ytor avsedda för sport (t ex fotboll, skateboarding, basket)?

☐ Ja

Till Exempel: _____

Därför att: _____

☐ Nej

Därför att: _____

Skulle du vilja ha mer växter på skolgården?

☐ Ja

Därför att: _____

Då vill jag ha mer, välj flera alternativ om du vill

☐ Träd   ☐ Buskar   ☐ Gräsytor   ☐ Blomplantering   ☐ Sånt som är grönt på vintern

Annat: _____

Därför att: _____

☐ Nej

Därför att: _____

Vad tycker du om storleken på din skolgård?   ☐ för stor   ☐ för liten   ☐ lagom

Skulle du vilja ha mer av de här sakerna på skolgården

☐ Sittplatser   ☐ Lampor   ☐ Högtalare för musik, t ex i marken

☐ Konstverk   ☐ Växter som bildar små "rum"   ☐ Graffitivägg

Annat: _____

Därför att: _____

Vad gör du helst på fritiden?

Om du fick önska vad som helst att ha på din skolgård eller hur den skulle se ut, vad/ hur skulle det vara? (Det behöver inte vara verkligt eller genomförbart)

Finns det något annat du gärna vill berätta som har med din skolgård att göra?

Tack så mycket för dina svar!

/Hanna Seger